

İLGİLİ MAKAMA

12-14 Aralık 2020 tarihleri arasında Sakarya Üniversite’si ev sahipliğinde çevrim içi olarak düzenlenen **18.Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi**, gerek YÖK yükseköğretim kurumlarının “Yükseltme ve Atama Ölçütleri” açısından, gerekse ÜAK Doçentlik Başvuru Şartları (Ekim 2020) ve Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği (2020) açısından “**ULUSLARARASI**” ve “**HAKEMLİ/BİLİMSEL**” nitelikli bir toplantıdır. Kongre bildiri kitapçıklarına ve diğer ayrıntılara <https://www.turkkongre.com> adresinden erişilebilir.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim. 22/12/2020.

Prof. Dr. A. Vecdi CAN
Kongre Genel Koordinatörü

18 ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI • SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

12-14 ARALIK 2020
ÇEVİRİMİÇİ KONGRE

BİLDİRİ KİTABI

www.turkkongre.com

BALKANLARDAN ORTA-ASYA'YA BİLİMSSEL BİLGİ ÜRETİMİ VE PAYLAŞIMI İÇİN YENİ KÖPRÜLER

18. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI • SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

12-14 ARALIK 2020
ÇEVİRİMİÇİ KONGRE

BİLDİRİ KİTABI

Ortaklığı ile...

İstanbul - 2020

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	III
DÜZENLEYİCİ ORTAKLAR	VII
KONGRE ONUR KURULU	VIII
KONGRE DANIŞMA KURULU	VIII
KONGRE KOORDİNATÖRÜ	IX
KONGRE KOORDİNATÖR YARDIMCISI (BALKANLAR)	IX
KONGRE KOORDİNATÖR YARDIMCISI (ASYA)	IX
KONGRE KOORDİNATÖR YARDIMCISI (KAFKASLAR)	IX
KONGRE SEKRETERİ	IX
KONGRE DÜZENLEME VE YÜRÜTME KURULU	IX
KONGRE BİLİM VE HAKEM KURULU	X
EDİTÖRLER / KONGRE EDİTÖRLERİ / KONGRE ALAN EDİTÖRLERİ	XII

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Sosyal Politikalara Duyulan İhtiyacın Sinema Filmleri Çerçevesinde Analizi: Suffragette Filmi	
Asuman SÖNER	3
Covid-19 Pandemisinin Sağlık Çalışanları Üzerindeki Psikolojik Etkileri	
Dr. Kezban ÖZÇELİK KAYNAK	11

Çeviribilim

«Кыздарыйка» Элдик Поэмасындагы Фонетикалык-Фонологиялык Деңгээлиндеги Стилистикалык Каражаттар Жана Аларды Которуу Жолдору	
Гулнарида ЖАПАРОВА	19
Rusça ve Türkçe Siyasi Metinler Çevirisindeki Eşdeğerlik Sorunları	
Nurzada ANARBAY KIZI	23
Çevirmen Adaylarının Başarı Düzeyleri İle Çevirmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları Arasındaki İlişki	
Dilber ZEYTİNKAYA	29

Çevresel Sorunlar ve Sağlık

Арал Экологиялык Аймақта Өндірілетін Сүт Өнімдерінің Химиялық Құрамын Зерттеу Нәтижесі	
Б.Ж. АСЫЛБЕКОВ - М.Т. СУЛЕЙМЕНОВА - Р.Ж. ЕРМЕКБАЕВА - А.Ш. ЕСЕНБЕКОВА	39

Din Bilimleri

Türkiye’de Dindarlık: Ulusal Ölçekli Araştırmaların Değerlendirilmesi	
Dr. Öğr. Üyesi Sezai KORKMAZ	45
Sufi Allahyar’ın Sebati’l-Acizin Eserinde Tasavvuf	
Dr. Mairamkan ISABAEVA	49

Balkan Coğrafyasında Manzum Kırk Hadisler	
Mustafa YÜCEER.....	55
Eğitim Bilimleri	
Eğitim Bağlamında Oyunlaştırma Tezleri: Bir Doküman İncelemesi Çalışması	
Hasan ÖZGÜR	65
Sınıf Öğretmeni Adaylarının Bilgi Okuryazarlığı Düzeyleri İle Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki	
Dr. Öğr. Üyesi Berker BULUT - Doç. Dr. Soner ALADAĞ - Dilşat UZUNOĞLU - Büşra Nur GÜNTEKE Özge BIKMAZ BİLGİN	71
Sınıf Öğretmeni Adaylarının Küresel Vatandaşlık Düzeyleri İle Sosyal Girişimcilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	
Doç. Dr. Soner ALADAĞ - Dr. Öğr. Üyesi Berker BULUT - Büşra Nur GÜNTEKE - Dilşat UZUNOĞLU Özge BIKMAZ BİLGİN	83
Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Gözünden Öğretmenlerin Nitelik Sorununun Nedenleri	
Dr. Öğr. Üyesi Halim GÜNER	97
5/1 Derslerinin Uzaktan Eğitim Şeklinde Yürütülmesine İlişkin Öğrenci Görüşleri: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Örneği	
Aslıhan KARATAŞ - Mehmet ULUTAŞ - Bertan AKYOL	103
Göçmen Öğretmenlerin Sosyal Sorunlarının Eğitime Etkisi	
Dr. Muhammet İbrahim AKYÜREK	105
Göçmen Öğrenci Sorunlarının Eğitime Etkisi	
Dr. Muhammet İbrahim AKYÜREK	109
Бүгінгі Жасөспірім Жастағы Қыз Балалардың Өзін-Өзі Бағалауы	
К.Т. АТЕМОВА - Г. А. ОМАРОВА - М.М. ИСАБЕКОВА	113
Жоо Студенттерінің Азаматтық-патриоттық Сапаларын Қалыптастыру Мәселелері	
Саттар Есбергенұлы ЖАНБОЛАТОВ - Салтанат Есімжанқызы МАНАБАЕВА Акерке Бердиевна СИКИМБАЕВА	121
Математика Және Физика Сабақтарында Оқушылардың Талдау Жасау Дағдыларының Дамуына Әсер Ететін Факторлардың Бірі Ретінде Іс-Әрекеттегі Зерттеудің Маңыздылығы	
Б.К. СЫДЫКОВА - А.Б. МАЙДАНОВ - Г.К. СЫЗДЫКОВА	127
Парсы-Түркі Әдебиетіндегі Нәзира Дәстүрі	
Н.З АБИЛХАЙЫРОВ	135
Çocuklara Yabancı Dil Öğretimi	
Öğr. Gör. Dr. Gülfidan AYTAŞ	143
Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Gözünden Öğretmenlerin Nitelik Sorununun Nedenleri	
Dr. Öğr. Üyesi Halim GÜNER	149
Тіл Мен Ұлттық Мәдениеттің Арақатынасын Илі НҰҰ мәдениеттанымдық Тұрғыда зерттеу Мәселелері	
М.Б. ШОЙМАНОВА	155
Kovid-19 Sürecinde Üniversite Öğrencilerinin Çevrimiçi Teknolojilere Yönelik Özyeterlik Algıları İle Öğrenme Hazırbulunuşluk Düzeylerinin İncelenmesi	
Semra KİYE - Orhan YONCALIK	159
Kovid-19 Pandemisi Sürecinde Psikolojik Danışmanların ve Öğretmenlerin Çevrimiçi Öğrenme Hazırbulunuşluk Düzeylerinin İncelenmesi	
Semra KİYE	167
Мәліметтерді Жинақтап Өңдеу Дағдыларын Дамыту Мұғалімдердің Зерттеу Жұмыстарына Ынталандыру Факторы Ретінде	
Б.М. ДЕМЕСЕНОВ - А.М. АБИШЕВА	175

Balkan Coğrafyasında Manzum Kırk Hadisler

Mustafa YÜCEER¹

Özet

Balkan Coğrafyasında yaşayan Osmanlı şairlerinden Usûlî, Âşık Çelebi, Fevrî, Harîmî, Bosnevî, Ke-fevî, Manastırlı ve Gülşenî medrese geleneği içinde eğitimlerini tamamlayarak müderris, kâtip ve ka-dılık gibi devlet görevlerini ifa etmişlerdir. Kaynağı itibarıyla zayıf olmasına rağmen ediplerin rağbet gösterdiği kırk hadis ezberleme veya aktarmayı teşvik eden rivâyet, Osmanlı'nın sosyal medyası olan şiirle buluşarak manzum kırk hadis telif geleneğini meydana getirmiştir. Balkan coğrafyasında telif edilen 9 manzum kırk hadisin kaynak değeri tümevarım yöntemiyle, müelliflerin rivayetleri kullanım şekilleri ise tümünden gelim yöntemiyle incelenerek şiir-hadis ilişkisinin temel problematiği kurgulan-mıştır. Bununla birlikte manzum kırk hadislerde konu dağılımı ve rivayetleri anlamlandırma çabası da ele alınmıştır. Şairlerin dinî metinleri yorumlarken kullandıkları ölçütlerin ne olduğu sorusuna cevaplar aranırken rivâyetlerin literal, gâî, kültürel ve siyasi algılanışı da örnekler etrafında değ erlendirilmiştir. Ayrıca rivâyetlere dair yapılan konu tasnifi bir tablo ile gösterilerek manzum kırk ha-dislerin odak noktalarını oluşturan yirmi farklı başlık tespit edilmiştir. Balkan coğrafyasında yaygın bir biçimde kullanılan rivâyetlerin söz konusu yaygınlığı nasıl kazandıklarının arka planını bulma düşüncesi, bu çalışmada ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Kırk Hadis, Osmanlı, Balkanlar, Şiir, Tahrîc.

1. Giriş

Hız. Peygamber'den nakledilen zayıf bir rivayette kırk hadis ezberleme ve aktarma teşvik edilip bunu yapanlara kıyamet günü şefaat edileceği, alim veya fakih olarak diriltileceği belirtilmektedir. Bu-radan hareketle ilk örneği Abdullah b. Mübârek tarafından verilen kırk hadislerle muhaddisler başta olmak üzere pek çok müellif ilgi duyarak hadis edebiyatında bir tür oluşturmuşlardır. Abdurrahman Câmî'nin Farsça manzum kırk hadis tercümesinin Osmanlıya intikali ile birlikte XV. asırdan itibaren manzum kırk hadis telif/tercüme geleneği yaygınlık kazanmıştır.

Osmanlı'nın XIV. asrın ortalarında Çimpe Kalesini alarak Balkan coğrafyasına girmeleri ve burada uzun yıllar kalarak bu coğrafyaya hakimiyetleri coğrafyada pek çok münevverin yetişmesini sağlamış-tır. Balkan coğrafyasında doğan veya burada yaşayan Osmanlı şairleri, telif ettikleri eserlerinde Hz. Peygamber'e olan sevgi ve hürmetlerini göstermek istemişler ve bunu eserlerinde ortaya koymuşlardır.

Manzum kırk hadis telif/tercüme etme düşüncesinin arka planında birincil sebep kabul edilen bu fikir, neredeyse her müellifin eserlerinde hadislerle başvurmasını sağlamış özelde ise manzum kırk ha-dis telif etmelerinin önünü açmıştır.

2. Yöntem

Kırk hadis müelliflerinin entelektüel kimlikleri ve aldıkları eğitimlere temas edilecek ve bu eğitim-lerin rivayet tercihlerine etkisine işaret edilerek Osmanlı medrese geleneğinde okutulan eserler ile Balkan şairlerinin tercih ettikleri rivayetler karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Daha sonra manzum kırk hadisler Balkan coğrafyasında telif edilme şekilleri, müelliflerin kulan-dıkları rivayetlere dair bilgi birikimleri ile söz konusu rivayetleri anlama ve anlamlandırma biçimleri tümünden gelim yöntemi ile tespit edilecektir.

¹ Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, mustafayuceer@gmail.com

Ayrıca kırk hadislerde yer alan rivayetlerin kaynaklardaki yerleri, sıhhat durumları ve kullanım şekilleri gösterilerek hadis ilmine dair verilere tümevarım yöntemiyle ulaşılmaya çalışılacaktır. Bununla birlikte Balkan coğrafyasında telif edilen eserler ile Anadolu'da telif edilen kırk hadisler arasında rivayetlerdeki benzerlikler ile farklılıklar tespit edilecektir. Hadis ilmine göre zayıf ve mevzu kabul edilen rivayetlerin kullanım oranları ve anlaşılma biçimleri tahlil edilerek sahih bir rivayetle mukayese edilecektir.

3. Bulgular

Balkanlarda yaşadığı tespit edilen XVI. asır şairlerinden Usûlî, Âşık Çelebi, Fevrî, Harîmî ve Bosnevî, XVII. asır şairlerinden Feyzi Kefevî ve XVIII. asır şairlerinden Manastırlı Hasan b. Ali ile Nazîrâ İbrahim Gülşenî manzum kırk hadis telif veya tercüme etmişlerdir.(Âşık Çelebi, t.y.; Fevrî, t.y., t.y.; Feyzî Kefevî, t.y.-a, t.y.-b; Harîmî, t.y.; Manastırlı Hasan b. Ali, t.y.; Muhammed Bosnevî, t.y.; Nazîr(â) İbrahim Gülşenî, t.y.; Usûlî, t.y.)

Usûlî'ye nispet edilen kırk hadiste 69; Âşık Çelebi, Bosnevî, Manastırlı ve Gülşenî'nin eserlerinde 40; Harîmî'nin eserinde 39 rivayet yer almaktadır. Fevrî'ye nispet edilen iki kırk hadiste 83; Feyzi Kefevî'nin eserlerinde ise 80 rivayetle birlikte tekrarları dahil toplam 432 rivayet bulunmaktadır. Tespit edilen bu eserlerden Âşık Çelebi'nin eseri Kemalpaşazâde'nin dört farklı kırk hadisinden seçilen metinlerin tercümesidir.(Kemalpaşazâde, 1316) Usûlî, bir rivayet hariç Buhârî ve Müslim'de yer alan rivayetleri seçmiştir.(Usûlî, t.y., fl. 22b-33a) Harîmî'nin eseri henüz neşredilmemiş olmakla birlikte Kur'an ilimlerine dair Suyûtî'ye ait *el-İtkân* isimli eserin surelerin fazileti bölümünde yer alan rivayetlerden derlenmiş bir kırk hadis çalışmasıdır.(Harîmî, t.y., fl. 62b-68b) Manastırlı Hasan b. Ali'ye nispet edilen eser ile hayatı hakkında bilgi bulunmayan Âmikî mahlaslı bir şaire ait kırk hadiste yer alan rivayetler ile manzum tercümeleri aynıdır.(Âmikî, t.y.) Ayrıca Gülşenî'ye ait kırk hadis manzum bir tercümeden ziyade kısa metinlerden seçilmiş bir esma-i nebi gibi kabul edilebilir. Diğer eserler ise manzum kırk hadis olarak telif edilmişlerdir.(Nazîr(â) İbrahim Gülşenî, t.y., fl. 1b-4b)

4. Manzum Hadislerde Ontolojik ve Epistemik Algı

4. 1. Müelliflerin Entelektüel Kimlikleri

Manzum kırk hadis müelliflerinin ilmi hayatı başta olmak üzere aidiyet duyduğu mezhep ve tarikata ait bilgiler, telif ettikleri eserleri incelemede önemli bir kriterdir. Medrese geleneği ile yetişen şairlerin bilgi birikimleri, rivayet tercihlerinde etkili olmuştur. Bu anlamda Gülşenî dergâhına mensup olan Usûlî, geleneksel anlamda tahsilini tamamladıktan sonra ilmiye sınıfına girmek üzereyken tasavvufa yönelmiştir. Kâtiplik yaparak başladığı çalışma hayatında kadılığa kadar yükselen Âşık Çelebi, Üsküp kadılığı başta olmak üzere pek çok yerde bu görevi ifa etmiştir. *Meşâiürü's-Şuarâ*'da zikrettiği hocaları arasında Taşköprizâde (ö. 968/1561) ve Ebu's-Suûd Efendi (ö. 982/1574) de yer almaktadır. Devrin şairlerinden Zâtî (ö. 953/1546), Taşlıcalı Yahya (ö. 990/1582), Hayâlî (ö. 964/1556-57) ve Rahîkî (ö. 953/1546) ile arkadaşlık yapmıştır.(Latîfî, 2000, s.6-11)

Arnavutluk/Draç'ta Hristiyan bir ailenin çocuğu olarak doğan Fevrî, Müslüman olduktan sonra Ahmed adını almış ve uzun yıllar müderrislik yaptıktan sonra Şam kadılığı görevine getirilmiş ve burada vefat etmiştir.(Nev'izâde Atâî, 1268, 1:142)

Mostar'da dünyaya gelen Harîmî, İstanbul'da ilim tahsil etmiş daha sonra tasavvufa yönelerek Bosnalı Bâlî Efendi'nin halifesi, Halvetî şeyhi Nûreddinzâde'ye intisap etmiştir. Sigetvar'da Kânûnî için inşa edilen türbenin yanında uzun süre şeyhlik yaptığı için türbe şeyhi olarak bilinmiş İbn Sînâ'nın (ö. 428/1037) *Kasîde-i Rûhânîyye* tercümesi başta olmak üzere Hz. Ali'ye nispet edilen Kırk söz, Kırk Hikmetli Arapça Söz gibi eserleri meydana getirmiştir.(Bursalı Mehmet Tahir, 1971, 1:47; Ceyhan, 2003, s.45-58; Taysî, 1989)

Kırım'ın Kefe şehrinde doğan Kefevî, burada ve İstanbul'da ilim tahsil etti. Arapça ve Farsça başta olmak üzere mantık, belagat, hukuk ve hat gibi alanlarda kendini yetiştirdi. Halvetî tarikatında şeyhlik görevinde de bulunan Feyzî, Kefe'de uzun zaman müderrislik ve vaizlik yaptı. Daha sonra İstanbul'a geldi ve 1614 veya 1643'te burada vefat etti.(Bursalı Mehmet Tahir, 1971, 1:108; Kâtip Çelebi, 1941, 1: 806; Yıldırım, 2000, s.140)

IV. Murat dönemi (1623-1640) şairlerinden olan Manastırlı'nın kâdılık görevinde bulunmasından hareketle ilmiye sınıfından olduğu ifade edilebilir. Ayrıca *es-Suyûf-ı Miftâhu'l-Cennet* isimli kırk hadis şerhinin de varlığı hadis ilimleriyle iştigal ettiğine işaret etmektedir.(Bursalı Mehmet Tahir, 1971, 2: 192; Tuman, 2001, 1: 19)

Gülşenî Dergâhı şeyhi Manisalı İbrâhim Gülşenî'nin torunu olan Nazîr İbrahim, Edirne'de doğdu. Tasavvuf ve ilim ortamında büyüyen İbrâhim Nazîr, Sezâî-yi Gülşenî'ye intisap etti. Tahsilini tamamladıktan sonra bir süre Edirne Mahkemesi'nde kâtiplik yaptı. Uzun yıllar Edirne medreselerinde müderrislik, Babaeski, Tekirdağ, Mısır ile Eski Zağra'da kadılık yaptıktan sonra Eski Zağra yakınlarında bir köyde irşad faaliyetine başlayan Nazîr(â), 1774 yılında vefat etti. (Akkuş, 2006; Bağdatlı İsmail Paşa, 1951, 1: 38; Bursalı Mehmet Tahir, 1971, 1: 116-117)

Hayatı hakkında bilgi bulunamayan Muhammed el-Bosnevî dışında diğer beş müellifin medrese geleneği içinde yetişerek kâtiplik, müderrislik, kadılık gibi görevleri ifa ettikleri belirtilebilir. Bunun yanında Gülşenî ve Halvetî dergahına intisap etme ve bu tarikatlarda şeyhlik görevlerini de yerine getirmişlerdir. Elde edilen bu verilere bakıldığında Balkan Coğrafyasında dünyaya gelen müelliflerin ikinci durağı İstanbul olmuştur. Diğer bir tespit ise gerekli ilim tahsilini yapan müellifler Balkan Coğrafyasına geri dönüş yaparak burada faaliyetlere devam etmişlerdir.

16. asır Osmanlı medrese eğitimi, Fatih ve Kânûnî'nin yaptığı ıstılahlarla şekillendiği için bu müelliflerin kadılık yapacak kadar donanımına sahip olmaları temel bir unsur olmuş ve iyi bir eğitim gördükleri tezini de kuvvetlendirmiştir. Bu anlamda temel dinî bilgilerden daha çok ihtisaslaşmayı gerektiren unsurlarla (kitap, alan ve hoca) mülaki olmaları zorunlu bir gerekçedir. Çok yönlü bilgi birikimlerinin yanı sıra şair kimlikleri de ön plana çıkan manzum kırk hadis müellifleri, Osmanlı'nın sosyal medyası olarak kabul edebileceğimiz manzum eser telifine dinî birikimlerini aktarma ihtiyacı hissetmişlerdir. Özellikle kırk hadis telifinde kaynak olarak gördükleri kırk hadis ezberleyen kimseye Hz. Peygamber'in (s) şefaati edeceği düşüncesi bulunmaktadır. Bu ve farklı gerekçelerle her müellif kırk hadis telif etme düşüncesinde dinî ve edebî yetkinliklerini ortaya koyma imkânı bulmuştur. Kullanılan metinlerin ontolojik anlamda var olup olmadıkları, müelliflerin epistemik kaygılarından önce ele alınması gerekmektedir.

4. 2. Rivâyetlerin Kaynak Değeri (Ontolojik Bakış)

Hadis rivâyetinin temel prensiplerinden birisi nakledilen metinlerin temel hadis kitaplarında makbul kabul edilen senedlerle bulunmalarıdır. Balkan coğrafyasında telif edilen manzum kırk hadislerin teşekkülüne birincil katkı sunan ve Hz. Peygamber'e (s) nispet edilen metinlerin detaylı bir şekilde incelenmesi neticesinde elde edilen verilere dair bilgiler şu şekildedir:

4. 2. 1. Usûlî: (ö. 945/1538), *Tercüme-i Hadîs-i Erba'in*.

9 yazma nüshası tespit edilen eserde 69 rivâyet yer alırken, bazı nüshaların sonuna Hz. Ali'ye atfedilen 10 adet söz de eklenmiştir. (Ceyhan, 2012, 182; Karahan, 1991, 140; Söylemez, 2017, 172, 542) Rivâyetlerin dağılımına baktığımızda Buhârî ve Müslim'in *es-Sahîh*'leri başta olmak üzere *Kütüb-i Tis'a* eserlerinede yer almaktadır. Kırk hadis geleneğinde sebeb-i teliflerde belirtilen amaçlar dikkate alındığında bu eser, sahih rivâyetlerle oluşturulmuş nadir kırk hadis çalışmalarından biridir. Usûlî'nin eserindeki rivâyetlerden bulunamayan bir rivâyet hariç tamamı makbul olup 33'ü müttetefakun aleyh hükmünde olup diğer rivâyetlerin 15'i Buhârî, 20'si Müslim'in *es-Sahîh* adlı eserlerinde yer almaktadır. "*Kişinin Müslümanlığı (İslam'ın) şartlarına bağlılığıyla bilinir*" şeklinde nakledilen metne temel hadis kitaplarında ulaşamamıştır.

4. 2. 2. Âşık Çelebi (ö. 979/1571), *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*.

Kırk hadis eseri arkadaşlık ilişkisi de olan Kemalpaşazâde'nin dört farklı kırk hadisinden yaptığı tercümelerdir. Kadılık görevi yapacak kadar ilmî yetkinliği olan Çelebi'nin eserinde yer alan rivâyetlerin 1'i müttetefakun aleyh iken 1'i Buhârî'nin 2'si Müslim'in *es-Sahîh*'lerinde, 8'i Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde, 1'i Tirmizî'nin, 1'i de Ebû Dâvûd'un *es-Sünen* adlı eserlerinde yer alan sahih rivâyetlerden oluşmaktadır. Bununla birlikte manzum kırk hadis geleneği içinde zayıf, mevzu, selefe ait söz ile senedine veya râvîsine ulaşamayan rivâyetlerin en yoğun olduğu eserlerden birisi Âşık Çelebi'nin derlediği bu tercümedir. 10 zayıf, 6 mevzu, 4 selefe ait söz ve 6 bulunamayan olmak üzere toplam 40 rivâyetin tercüme edilmiştir.

4. 2. 3. Fevrî Ahmed (ö. 978/1571), *Kırk Hadis Tercümeleri*.

43 rivâyetin yer aldığı birinci kırk hadiste 22 rivâyet sahih/makbul iken 21 rivâyet zayıf, mevzu, selefe ait sözler ve bulunamayan rivâyetlerden oluşmaktadır. Fevrî'nin eserinde tercüme ettiği rivâyetlerden 10'u müttetefakun aleyh iken 2'si Buhârî'nin, 5'i Müslim'in *es-Sahîh* adlı eserlerinde, 1'i Ahmed b. Hanbel'in, *el-Müsned*'inde, 2'si Tirmizî'nin, 1'i de İbn Mâce'nin, *es-Sünen* adlı eserlerinde yer alan sahih rivâyetlerden oluşmaktadır. 11 zayıf, 6 mevzu, 1 selef sözü ve 3 bulunamayan metnin tercüme edildiği eserdeki rivâyetlerin yarısı hadis ilmi açısından problemli kabul edilmiştir.

Fevrî'nin ikinci kırk hadisinde yer alan 22 makbul rivâyetin 9'u müttefakun aleyh iken 5'i Müslim'in *es-Sahîh*'inde, 5'i Ahmed b. Hanbel'in, *el-Müsned*'inde; 2'si Tirmizî'nin, 1'i de İbn Mâce'nin, *es-Sünen* adlı eserlerinde yer alan sahih rivâyetlerden oluşmaktadır. Bununla birlikte 8 zayıf, 2 mevzu, 2 selefe ait söz, 1 mevkuf ve 5 bulunamayan rivâyet eserin sıhhat açısından problemini ortaya koymaktadır.

4. 2. 4. Harîmî, Alî Dede Bosnevî (ö.1007/1598), *Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn*.

Suyûtî'nin *el-İtkân* isimli Kur'an ilimlerine dair telif ettiği eserin Kur'an ayet ve surelerinin faziletine dair bölümünün manzum Türkçesi kabul edebileceğimiz bu eserde Harîmî, *el-İtkân*'da Kur'an okumanın, sûre ve ayetlerin faziletiyle ilgili hadisleri iki beyitle tercüme edip nazma çekerek manzum bir kırk hadis tercümesi telif etmeyi amaçlamıştır.

Bu doğrultuda seçtiği rivâyetlerden 1'i Buhârî'nin *el-Câmiu's-Sahîh*'inde 3'ü Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde, 1'i Tirmizî'nin, 1'i Nesâî'nin *es-Sünen* adlı eserlerinde 3'ü de Taberânî'nin *el-Kebîr* adlı eserinde yer almaktadır. Geriye kalan 31 rivâyetin 21'i zayıf, 5'i mevzu, 3'ü selefe ait söz, 2'si de bulunamayan rivâyetlerden oluşmaktadır. Harîmî'ye ait bu eserin 4/3'ü problemlı metinlerdir.

4. 2. 5. Muhammed el-Bosnevî, (ö.1572'den sonra) *Şerh ve Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn*.

Bosnevî'nin eserinde 5 müttefakun aleyh rivâyet vardır. Ayrıca 3'ü Buhârî'nin, 1'i Müslim'in *es-Sahîh* adlı eserlerinde, 6'sı Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde, 3'ü Tirmizî'nin *es-Sünen*'inde, 1'i de Taberânî'nin *el-Kebîr* adlı eserinde yer alan rivâyetler olmak üzere toplam 19 sahih hadis yer almaktadır. Kalan 21 rivâyetin 8'i zayıf, 7'i mevzu kabul edilirken 6 rivâyet, temel hadis kitaplarında bulunamamıştır.

4. 2. 6. Haydarzâde Feyzî Kefevî (ö. 1614 veya 1643), *Kırk Hadis Tercümelere*.

İki kırk hadis tercümesi bulunan Kefevî'nin birinci kırk hadisinde bulunan 19 sahih rivâyetin 4'ü müttefakun aleyh iken 2'si Buhârî'nin 2'si Müslim'in *es-Sahîh* adlı eserlerinde, 4'ü Ahmed b. Hanbel'in, 1'i İshak b. Râhûye'nin, 1'i Ebû Ya'lâ'nın *el-Müsned* adlı eserlerinde, 1'i Tirmizî'nin *es-Sünen*'inde, 1'i Taberânî'nin *el-Kebîr*'inde, 1'i İbn Hibbân'ın *es-Sahîh*'inde, 2'si de Beyhakî'nin *es-Şuabul-İmân* adlı eserinde yer almaktadır. 13 zayıf, 3 mevzu, 3 mevkuf ve bulunamayan 2 metinle birlikte toplam 40 rivâyet tercüme edilmiştir.

İkinci eserin rivâyet dağılımına baktığımızda 2'si Buhârî'nin *es-Sahîh*'inde, 1'i Abdürrezzâk'ın, 1'i İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef* adlı eserlerinde, 4'ü Ahmed b. Hanbel'in, 1'i Ebû Ya'lâ'nın *el-Müsned* adlı eserlerinde, 1'i Tirmizî'nin, 1'i İbn Mâce'nin *es-Sünen* adlı eserlerinde, 2'si de İbn Hibbân'ın *es-Sahîh* adlı eserinde yer almaktadır. Toplam 40 rivâyetin yer aldığı eserde geriye kalan 27 rivâyetin 16'sı zayıf, 2'si mevzu, 2'si de selefe ait söz iken 7 rivâyet, temel hadis kitaplarında bulunamamıştır. Eser bu yönüyle daha çok problemlı metinlerden oluşmaktadır.

4. 2. 7. Manastırlı Hasan b. Ali, *Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn*.

Manastırlı Hasan b. Ali'nin eserindeki makbul 15 rivâyetten 5'i müttefakun aleyh iken 1'i Buhârî'nin, 2'si Müslim'in *es-Sahîh* adlı eserlerinde, 2'si İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef*'inde, 2'si Ahmed b. Hanbel'in 1'i Abd b. Humeyd'in *el-Müsned* adlı eserlerinde, 1'i Tirmizî'nin *es-Sünen*'inde, 1'i de Taberânî'nin *el-Kebîr* adlı eserinde yer almaktadır. Eserde 9 zayıf, 6 mevzu, 3 selefe ait söz ve bulunamayan 7 hadisle birlikte toplam 40 rivâyet tercüme edilmiştir.

4. 2. 8. Nazîr(â) İbrahim Gülşenî, (ö.1188/1774) *Risâle-i Ehâdis-i Erbaîn-i Sülâsiyye*.

Gülşenî, 1751 senesinde bir gece rüyasında Hz. Peygamber'i görmesi üzerine *el-Câmiu's-Sağîr*'den 40 rivâyet derleyerek esmâ-i nebî tarzında farklı bir kırk hadis oluşturmıştır. Eserde yer alan rivâyetler tercüme edilmemiş fakat nazma çekilmiştir. Gülşenî'nin eserinde tercüme edilen 15 makbul rivâyetten 3'ü müttefakun aleyh iken 2'si Buhârî'nin, 1'i Müslim'in *es-Sahîh* adlı eserlerinde, 4'ü Ahmed b. Hanbel'in, 1'i İshak b. Râhûye'nin, 1'i Bezzâr'ın *el-Müsned* adlı eserlerinde; 2'si Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'inde; 1'i de İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef* adlı eserinde yer alan sahih rivâyetlerden oluşmaktadır. 20 zayıf, 5 mevzu, toplam 40 rivâyetin tercüme edildiği eser "Kâle mukîmu's-sünneti / Aleyhi't-tahiyyetü ve'l-minnetü / *es-Süyûfu miftâhu'l-cenneti*" şeklinde tertip edilmiştir. Aruzun ilgili kalıbına uygulama kaygısından dolayı üç kelimedenden oluşan kısa rivâyetleri tercih etme düşüncesi daha çok zayıf ve mevzu kabul edilen rivâyetleri kullanmıştır.

Tespit edilen rivâyetlerin kaynak değerine baktığımızda 198 rivayet makbul metinlerden oluşurken 157 rivayet zayıf, mevzu ve selefe ait sözleri kapsamakta 38 rivayet ise temel hadis kitaplarında yer almamaktadır.

4. 3. Rivâyetlerin Kullanım Şekli (Epistemik Algı)

Sihhat kaygısı bir tarafa yaşanan coğrafyanın etkisi, toplumsal beklentiler, kültürel olgular ve dinî hassasiyet gibi etmenler, müelliflerin tercih kriterlerini belirlemektedir. Aynı metin aynı coğrafyada ve aynı asırda veya sonraki asırlarda farklı müelliflerin zihin dünyalarında bir mazmun, fikir veya kültürel bir olgu olabilmektedir. Bu anlamda rivâyetlerin literal bir okuma ile algılanışının yanı sıra makâsîd, örf veya siyasi birtakım düşüncelerle kullanılması da söz konusudur.

4. 3. 1. Literal Okuma

Kadının yöneticiliği ile ilgili rivâyet, Usûlî'nin eserinde “*Şöyle bil kim iremez maksûda vû bulmaz felâh/ Bir cemaât anlar ki üstüne zen mâlik olur/ Az zaman geçmez ki görürsin gözünle anı kim/ Mâlik ü memlûk ü mülkün cümlesi hâlik olur*” beyitleriyle tercüme edilmiştir. (Usûlî fl. 27a-27b) Söz konusu rivâyetin Sâsânî devletinin başına geçen kadın yöneticinin haberi kendisine ulaşınca Hz. Peygamber'in onunla ilgili verdiği kısa zamanda devletin yıkılacağı bilgisi, bu rivâyetin sebe-i vürudu kabul edilmektedir. Tercümede buna işaret edilmeden lafza itibar edilerek literal bir mana verilmiştir. Ayrıca tercümede de görüldüğü üzere kadının yönettiği devletin kısa zamanda yıkılacağı ifadesinden Hz. Peygamber'in gayba dair vermiş olduğu özel bir bilginin genele hamle edildiği anlaşılmaktadır.

4. 3. 2. Maksadın Gözetilmesi

İlk dönemden itibaren Kırk hadis teliflerinde kullanılan *niyet hadisi* (Ameller niyetlere göredir), Balkan Coğrafyasında Usûlî, Fevrî, Feyzî ve Muhammed el-Bosnevî'nin eserlerinde kullanılmıştır. Bu hadisin tercih edilmesinin arka planında yatan en önemli gaye, telif edilen eserin dine vereceği zarardan çok fayda vermesini istemek ile insanlara hadisleri sevdirmeye, öğretmeye ve bu eser sayesinde Hz. Peygamber'in şefaatine ulaşma gibi gerekçeler kabul edilebilir. Henüz işin başında niyeti tashih etme düşüncesinin hâkim olduğu kırk hadislerde detaylı olmamakla birlikte dinin maksadına uygun hareket etme düşüncesi de yer almaktadır.

Şâtıbî'nin belirttiği üzere Hz. Peygamber günah olmadığı sürece iki iş arasında tercih yapmak durumunda kaldığı zaman en kolay olanı seçerdi düşüncesi kolaylaştırma ilkesi olarak karşımıza çıkmaktadır. (Şâtıbî, 1997, 1: 526) Bu düşünce etrafında değerlendirilen “*Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz*” hadisi, Usûlî tarafından Ger nasihat viresin bir mümine ey ehl-i ilm / Söyle âsânun tarîkun anma yolun zahmetin / Din yolu güçdür diyü ürkütme anun gönlünü / Vir beşâretler beyân eyle Hudânun ifadeleriyle tercüme edilmiştir. Aynı rivâyeti Âşık Çelebi, Bu resmedür tefsîr / Ehl-i ilim itse va'z ile tezkîr / Terk idüp yüsri itmeye ta'sîr / Koyup ibsârı itmeye tenfir şeklinde tıpkı Usûlî gibi va'z ederken kullanılacak yöntem açısından bakmış ve dinin zorlukları barındırmadığının daha çok kolaylıkların müjdelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Fevrî ise Sebakat rahmeti alâ gadabî / Kavlin it sûfî mahreme tefsir / İtme ta'sîr-i hışm ile tefsir / Eyle teysîr-i lutf ile tebşir şeklinde tercüme etmiş ve Allah'ın rahmetinin öfkesinin önüne geçtiğini ifade eden başka bir rivayeti tercümede iktibas ederek birinci önerme yapmıştır.

4. 3. 3. Ahlak ve Sosyal Hayatın Etkisi

Kırk hadis telifinde rivâyetler daha çok şairin zihninde var olan din algısına uygun metinlerden oluşmaktadır. Bunun başında şüphesiz ahlâkî değerler ve toplumun yapısı gelmektedir. Zayıf kabul edilen ve Feyzî Kefevî'nin tercüme ettiği “*Bir kavmin şerefli size geldiği zaman ona ikramda bulunun*” rivâyeti, Kaçan ki gelse size bir ulu ki kavmi içre ola muhterem / Gerek ki ana idesüz ikram gerekse Rûmî gerekse Kürdî / Güzel revîşdür bu vaz'ı nîkû işitmedik mi habîb-i ekrem / İda atakm kırım قوم فأكرمواه diyu buyurdu ifadeleriyle hem Osmanlı toplumunda misafirliğe verilen önemi eşitlik ilkesi çerçevesince değerlendirmiş hem de Hz. Peygamber'in bu konudaki uygulamasını tam bir iktibasla örneklemiştir. Yine hacamât yaptırmak örfi bir uygulama olmakla birlikte rivâyetler aracılığıyla da dinî bir kimlik kazanmıştır. Feyzî'nin bu konudaki tercümesi “*İhticâm eyle şifâ istersen / Ki şifâ âb-ı hacâmatda durur / Hukemâ şâh-ı etibbâ senedi / İn فى الحجامة شفاء buyurur*” şeklindedir. Bu anlamda sosyal hayatın bir parçası olarak az ve iki öğün yeme ile süt içme gibi konular da tercihe konu edilmiştir.

4. 3. 4. Siyasi Etmenler

Daha çok tefsir kitaplarında hadis olarak zikredilen ve Âşık Çelebî ile Fevrî'nin eserlerinde tercüme edilen “*Yöneticinin/emirin engellemesi, Kur'an'ın engellemesinden daha etkilidir*” rivâyeti Âşık Çelebî'nin eserinde Hak budur ki lutf-ı Hakkdur sultân / Zıll-ı Yezdân penâh-ı emn ü emân / Nass-ı katî egerçi Kur'ândur/ Kat' iden zulmü tîğ-i Sultândur beyitleriyle tercüme edilmiştir. Âşık Çelebî'nin rivâyete yük-

lediği anlama göre sultan, Allah'ın lütfu ve kendisine sığınılacak bir sığınaktır. Kur'an'ın metninin hükmü kesin olduğu için sultanın kılıcı zulmü kesmektedir. Burada dikkat çeken husus sultanın yetkisinin önemine işaret etmekle birlikte söz konusu yetkinin sınırlarının genişletilme durumudur. Aynı rivâyet, Fevrî'nin eserinde Şâh-ı dünyâyı sanmayın ekmel / Ehl-i Şer'in yanında ebterdür / Men'-i bid'atde nas-ı Kur'an'dan / Tig-i sultan-ı 'âdil ekserdür ifadeleriyle tercüme edilmiştir. Fevrî, beytin kurgusunda bi-datlerin engellenmesinde âdil bir yöneticinin yetkisinin/gücünün Kur'an'ın ortaya koyduğu ilkelere göre daha çok olabileceği önermesini ön plana çıkarmıştır. Rivâyet'in Hz. Peygamber'den nakli bulunmamakla birlikte Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hasan el-Basrî tarafından söylendiğine dair görüşler bulunmaktadır.(Hatîb el-Bağdâdî, 1417, 16: 76; İbn Abdilber, 1387, 1: 118; İbn Teymiyye, 1986, 7: 526) Ne var ki rivayet, merfu bir hadis değil daha çok selef tarafından söylenmiş bir söz olarak kabul edilmelidir.

4. 4. Balkan Coğrafyasında Kullanılan Yaygın Rivâyetler

Rivâyetlerin konu dağılımına baktığımızda ahlak tasavvurunun öne çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte Allah, peygamber ve kul ilişkisi, tercih noktasında ikincil bir etkiye sahiptir. Hadis ilmine göre makbul veya mevzu bir rivâyetin yaygın olarak kullanılmasında temel kaygı verilecek mesajın önemidir.

Manzum Kırk Hadislerin Osmanlı coğrafyasına intikali Câmî tercümeleri ile gerçekleşmiştir. Ayrıca 16. asırdan itibaren belirli eserler taklit edilerek hareket edilmiştir. Balkan coğrafyası şairlerden Usûlî'nin eserinde yer alan rivayetler sonraki dönemlerde pek çok müellif tarafından eserlerine konu edilmiştir. Bunun en önemli sebebi, Usûlî'nin rivayet tercihlerinde Buhârî ve Müslim'den faydalanmış olmasıdır. Aynı şekilde Kemalpaşazâde'nin dört kırk hadisnin Âşık Çelebi tarafından manzum bir kırk hadis haline getirilmesi ile birlikte bu eserdeki rivayetler de yaygınlık kazanmıştır. Bu anlamda Fevrî'nin rivâyet tercihlerinde Kemalpaşazâde etkisi bulunmaktadır.

Sahih kabul edilen "*Merhamet etmeyene merhamet edilmez*" rivâyeti farklı varyantlarıyla birlikte Usûlî, Manastırlı, Bosnevî, Fevrî ve Feyzî'nin eserinde tercüme edilmiştir. Zayıf kabul edilen "*Bela dil yü-zünden gelir*" rivâyeti Fevrî, Fevzî ve Manastırlı olmak üzere üç farklı eserde yer almıştır. Mevzu hükmü verilen "*Kabirleri ziyaret edin ve yeniden diriliş gününü düşünün*" rivâyeti, Âşık Çelebi, Fevrî ve Feyzî'nin eserinde tercüme edilmiştir.

Rivâyetlerin yaygınlık kazanmasında şairlerin önceki eserleri model kabul etmesi, rivâyet tercihinde hata yapma korkusu, gelenekte var olan bilgiyi peşin bir ön kabule tabi tutması ve Osmanlı medrese geleneğinde okutulan hadislerle ilgili kitapların da sınırlı olmasıdır. Ayrıca Gülşenî'nin tercih ettiği gibi bir müellifin eserinden belirli şartları haiz rivayetlerin seçimi, Âşık Çelebi örneğinde olduğu gibi var olan mensur kırk hadislerden derleme yapma veya Usûlî'nin tercih noktasını oluşturan rivâyetlere ontolojik anlamda değer atfetme düşüncesi de rivayetlerin yaygınlık kazanmasına etki eden faktörlerdir.

4. 5. Manzum Kırk Hadislerin Konu Dağılımı

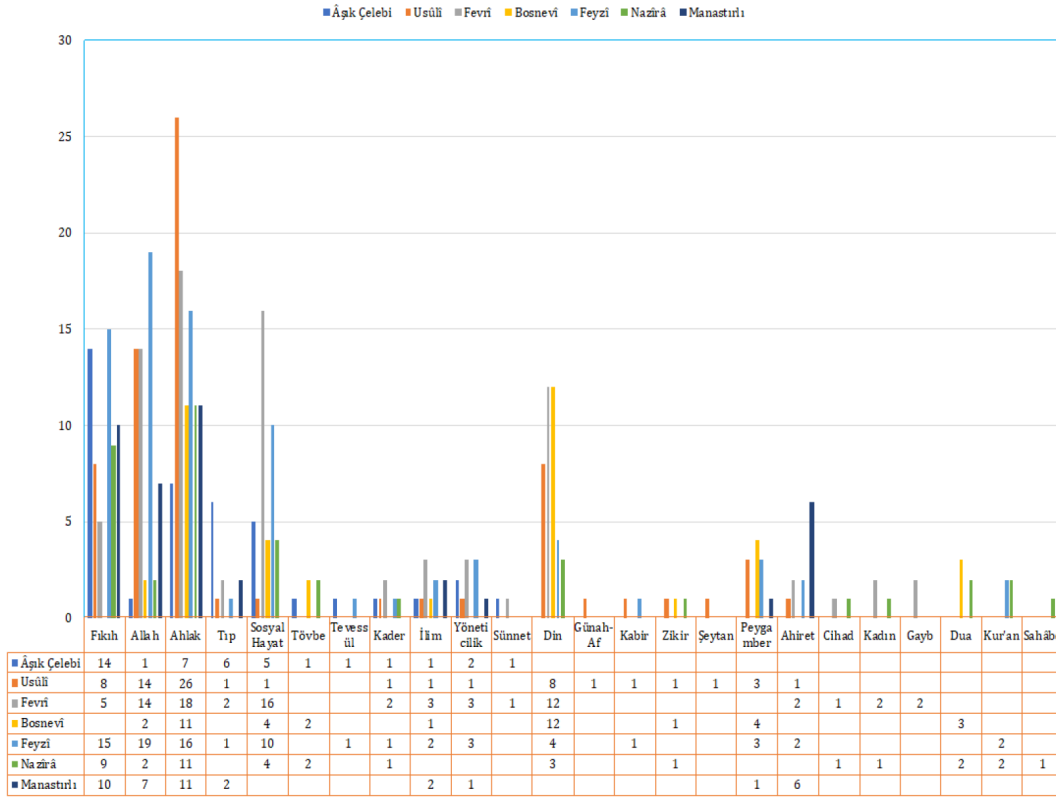
Kırk hadislerin telif düşüncesinde şüphesiz bireyin ahlakına etki edecek rivâyetler tercih edilmiştir. Bu anlamda birincil önermeleri ahlak, edep, saygı gibi konulara işaret eden rivâyetlerin sayısı 100'dür. Aynı şekilde Allah'ın zatı ve kullarla ilişkisini konu edinen metinlerin sayısı 59'dur. Din üst başlığını taşıyan ve dine dair meselelerin ele alındığı rivayet sayısı 39'dur. Bu kategoriye dahil edilmesi mümkün olan ancak rivayet yoğunluğu dolayısıyla müstakil değerlendirilen fıkıhla ilgili rivayetlerin sayısı ise 61'dir. Sosyal hayatın daha iyi ve güzel olması için tavsiyeler içeren 40 rivâyet tercih edilirken 12 rivâyet tıp konusundadır. Tablo 1'de görüleceği üzere yöneticilik, dua, kadın, ilim, zikir ve ahiret gibi konularla ilgili rivâyetler de tercüme edilmiştir. Bu rivâyetler tek bir konuyu merkeze almaktan ziyade birden çok önermeyi veya şarta bağlı birtakım teşvik veya sakındırmaları içermektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Osmanlı dönemi Balkan coğrafyasında yaşadığı tespit edilen yedi şair ve onların tercüme ettiği 9 manzum kırk hadis bu çalışmada incelenmiştir. Balkan coğrafyasında doğan ve bu coğrafyada yetişen Usûlî, Âşık Çelebi, Fevrî, Harîmî, Bosnevî, Kefevî, Manastırlı ve Gülşenî'nin entelektüel kimlikleri ilmiye sınıfıyla olan ilişkileri etrafında tespit edilerek müderrislik başta olmak üzere kâtiplik ve kadılık gibi devlet görevlerinde yer aldıkları ortaya konmuştur.

Balkan coğrafyasında telif ya da tercüme edilen 432 rivâyet, hadis ilminin kurallarına göre incelenmiştir. Bu anlamda 215 rivayet hasen veya sahih kabul edilen *makbul* metinlerden oluşurken 217 metin problemli kabul edilmiştir. Zayıf hükmü verilen 112 rivayetin yanında 43 rivayet mevzu kabul edilmiş, 16 rivayetin de selefe ait sözlerden oluştuğu tespti edilmiştir. Hadis olarak zikredilen 40 rivayete dair

Tablo 1. Manzum Kırk Hadislerin Konu Dağılımı

temel hadis kitaplarında bilgi bulunamazken; üçü zayıf hükmünde 6 mevkûf rivâyet de merfu olarak tercüme edilmiştir. Söz konusu eserlerden Usûlî'nin manzum kırk hadisi, bulunamayan bir rivayet haric makbul rivayetlerden oluşmaktadır. Diğer eserlere baktığımızda tercih edilen rivayetlerin en az yarısı sahih kabul edilen metinlerden oluşmaktadır.

Eserlerde yer alan konuların odak noktasını ahlâkî öğütlerin yer aldığı rivayetler oluşturmaktadır. Bununla birlikte Allah-kul ilişkisi, din-sosyal hayat, fıkıh, dua, kadın ve ahiret gibi birtakım öğütlerle ilgili metinler de bulunmaktadır. Harîmî'nin manzum kırk hadisi, telif yöntemi bakımından diğerlerinden farklı olup Kur'an ilimlerine dair Suyûtî'nin *el-İtkân* adlı eserinin surelerinin fazileti bölümündeki rivayetlerin tercümesi şeklindedir.

Balkan coğrafyasında kırk hadislerle birlikte özellikle manzum ilmihal ve manzum kısa sure tefsirleri gibi diğer metinler de kaynak değerleri ve etkileri açısından incelenmelidir. Toplumsal hafızanın tarihi süreçte geçirdiği aşamalar dinî metinlerin edebî türler içindeki seyrini takip etme bilincini doğuracak ve medeniyetin asırlar içinde kat ettiği aşamalar belirgin hale gelecektir.

6. Kaynaklar

Akkuş, M. (2006). Nazîrâ İbrahim Efendi. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (1. bs, C. 32, ss. 454-455). Türkiye Diyanet Vakfı.

Âmikî. (t.y.). Manzum Kırk Hadis Tercümesi (Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi), 4909.

Âşık Çelebi, es-S. P. M. b. Ç. (t.y.). Şerhu hadîs-i erbaîn (Esad Efendi). Süleymaniye Kütüphanesi, 338, 1b-40a.

Bağdatlı İsmail Paşa. (1951). Hediyyetü'l- 'ârîfîn, esmâ'ü'l-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn (1. bs, C. 1-2). Maârif Matbası.

Bursalı Mehmet Tahir. (1971). Osmanlı Müellifleri (1. bs, C. 1-3). Meral Yayınları.

Ceyhan, A. (2003). Harîmî'nin Hz. Ali'den Kırk Vecize Tercümesi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2, 45-58.

Ceyhan, A. (2012). Usûlî'nin Hadis ve Vecize Tercümeleri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 30, 147-188.

- Fevrî. (t.y.). Tercüme-i Hadîs-i Erba'în (Topkapı Sarayı Revân Köşkü), 1990, 40a-50b.
- Feyzî Kefevî. (t.y.-a). Kırk Hadis (Manisa El Yazmaları). Milli Kütüphane, 45 HK 4480, 202b- 210b.
- Feyzî Kefevî. (t.y.-b). Ravzatü'l-'ibâd (Reşid Efendi Bölümü). Millet Kütüphanesi, 137, 1b-94a.
- Harîmî. (t.y.). Nazmu hadîs-i şerîf (Türkî Talat Bölümü). Dârül-Kütübî'l-Mısıryye, 125, 62b-68b.
- Hatîb el-Bağdâdî, E. B. A. b. A. b. S. el-. (1417). Târîhu medîneti's-selâm (Târîhu Bağdâd) (1. bs, C. 1-24). Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- İbn Abdilber, E. Ö. C. Y. b. A. b. M. b. A. en-Nemerî. (1387). Et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-meânî ve'l-esânîd (1. bs, C. 1-24). Vizâratü'l-Evkâf.
- İbn Teymiyye, E.-A. T. A. b. A. b. M. A. el-Harrânî. (1986). Minhâcü's-sünneti'l-nebeviyye fi nakdî kelâmi's-Şî'ati'l-Kaderiyye (1. bs, C. 1-9). Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suud.
- Karahan, A. (1991). İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis (2. bs). DİB Yayınları.
- Kâtip Çelebi. (1941). Keşfü'z-zünûn an esâmi'l-kütübî ve'l-fünûn (1. bs, C. 1-2). Maârif Matbası.
- Kemalpaşazâde, A. Ş. (1316). Hadîsi Erba'în Tercümesi (es-S. P. M. b. Ç. Âşık Çelebi, Çev.; 1. bs). Cemal Efendi Matbaası.
- Latîfî. (2000). Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsîratü'n-Nuzamâ (1. bs). AKM Yayınları.
- Manastırlı Hasan b. Ali. (t.y.). Hadîs-i erbain, Milli Kütüphane, Adnan Ötügen Bölümü, 06 Hk 3963/3, 11a-18b.
- Muhammed Bosnevî. (t.y.). Şerh ve Tercüme-i Hadîs-i Erba'în (Türkçe Yazmalar). Bratislava Üniversitesi Kütüphanesi, 399 (TF42), 31b-33b.
- Nazîr(â) İbrahim Gülşenî. (t.y.). Risâle-i Ehâdis-i Erba'în-i Sülâsiyye. Gâzî Hüsrev Begova Biblioteka, 4253, 1b-4b.
- Nev'izâde Atâî. (1268). Zeyl-i Şekâik (1. bs, C. 1-2). Âmire.
- Söylemez, İ. (2017). Türk-İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler (İnceleme-Metin) [Doktora Tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Şâtıbî, İ. b. M. b. M. el-Gırnâtî. (1997). El-Muvâfakât (1. bs, C. 1-7). Dâru İbn Afvân.
- Tayşi, M. S. (1989). Ali Dede, Bosnevî. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (1. bs, C. 2, s. 386). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tuman, M. N. (2001). Tuhfe-i Nâilî- Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri. (1. bs, C. 1-2). Bizim Büro Yayınları.
- Usûlî. (t.y.). Tercüme-i Hadîs-i Erba'în (Tercüman Gazetesi). Süleymaniye Kütüphanesi, 131.
- Yıldırım, S. (2000). Osmanlı'da Kırk Hadîs Çalışmaları 1 (1. bs). Dârülhadis Yayınları.